دەشتی (خانەقین)یش پڕ لە گیا و جوانە. لە هەندێ جێگادا هێڵی زوورگ و خاکی پڕ لە بەرد، دابڕدابڕیان کردبوو. دانەوێڵەی هیندی و تووتنیشی تێدا کرابوو. لە سەرووی (ئەلوان)یشەوە[١٢] برنج دەکرێ. ئەمەش وای دەکرد هەوای وەرزەکە، لە پایزاندا زۆر ناخۆش بکات. پێیان وتم کە بەروبوومی ئەم زەویوزارانە، یەک و دە دەبڕێ. خێڵاتێکی زۆری کوردمان بینی، لە هەموو جێگەیەکی ئەم دەشتە پڕ لە گیایەدا، خەریکی لەوەڕاندن بوون.

نیو سەعاتێک لە دەشتەکەدا وەستاین، لەو ماوەیەدا (قۆناغچی)یەکەمانم تێدا نارد، لای ڕاستمانەوە هەر شاخ بوو درێژبووەوە و بەسەر ناوچەی گەیلاندا دەیڕوانی و لە پشتمانەوە چیاکانی ئێران، لە پشت ناوچەی (زەهاو)ی کوردەوە دەردەکەوتن. دوای ئەوەی گردۆڵکەیەکمان بڕی، بۆ شارۆچکەکە داگەڕاین، یان گوندی (خانەقین) و لە دوازدە دا گەیشتینێ. لەوێ خانێکی پۆشتەمان دی، فارسەکان دروستیان کردبوو. بەڵام لەبری ئەوەی لێرە بوەستین، بەسەر پردێکی سیازدە پایەییدا لە ڕووباری (ئەلوەند) پەڕینەوە، کە (محەمەد عەلی میرزا)[١٣] دروستی کردبوو. ڕووباری (ئەلوەند)یش چەمێکی خوڕی شاخاوییە، لە باشوورەوە بەرەو باکوور دەچێ و کەمێک لەولای (قزیل ڕەبات)ەوە دەڕژێتە (دیالە)وە. ئیتر لەوبەرە (حاجی قەرە)مان کرد بە بارەگای خۆمان.

٢٣ی ئادار

شەوێ، گێژەڵووکەیەک هەڵیکرد. ئەم بەیانییەش لە باکووری خۆرهەڵاتەوە (با) هەڵیکرد. هەر ئێستاکەش ئاگاداریان کردم ڕێگایەکی تر لێرەوە بۆ (قەرەتەپە) هەیە، پێم وایە دەیگرمە بەر.

ئەمڕۆ ئارەزووی پیاسەی لای شوێنەکانی دەوروپشت و دانیشتنم هەبوو لە باخێک، کە تیایدا، گوێم لە مۆسیقای پیرە پیاوێکی کورد گرت، لە هۆزی (سوورەمەنی)[١٤] کە خەڵکەکەی بەمۆسیقا و سەما بەناوبانگن. ئەم پیرە بە (کەمانچە)یەکی ئەو ناوچەیە، یان (ڕوباب)ێکی دوو ژێیی، ئاوازێکی کەمێک خۆش و ئاهەنگاوی بۆ ژەندم. شەوێش هەر

(١٢) مەبەستی لە ڕووباری (ئەلوەند)، (حەلوان)ە ـ ع.
(١٣) کوڕە گەورەی شای ئێران و حاکمی کرماشانە، پردەکەش (٢٠٠،٠٠٠) دووسەد هەزار قرۆشی تێچووە. لەم جێیەدا دووپردی تریش هەبوون، ئاو بردنی.
(١٤) ڕاستییەکەی (سوورە میری)یە. بڕوانە پەراوێزی ژمارە (٩)ی پاشکۆی دووەم.

هاتەوە و دیسانەوە هەندێ گۆرانی سەرەتایی، بەزمانی کوردی بۆ وتم.

پلەی گەرما لە سێی دوای نیوەڕۆدا (٦٦ پلە) بوو.

کفری ـ ٢٧ی ئادار ١٨٢٠

وا ئێستا من لێرەم، دوای ئەوەی گەشتێکی زۆر سەمەرە و گرنگم کرد، ئاکامەکانیشی سەیر و سەرکەوتووانە بوو. بۆیە زۆرجار لەو پرۆژانە دەژمێردرێ، بەبێ ئەوەی توانای جێبەجێکردنیمان هەبێ، ڕەنگی بۆ دەڕێژین. لە بیست و چواری ئەم مانگەدا (خانەقین)مان جێهێشت، سەلیم ئاغاش پێی داگرت، کە دەبێ لەم سەفەرەدا لەگەڵمدا یاوەریم بکات، کۆمەڵێکی ئازاشی لە سوارەکانی خۆیان هێنا، بۆ بەرگری لە مەترسیی پاسەوانەکانی دواوەی لەشکرەکەی (ئەمانوڵلاخان)[١٥] جگە لەو ڕێگرانەی دەڵێن دەربەندەکانی ئەم ناوە دەگرن و ژمارەشیان (٥٠٠) سوار دەبێت.

ئێمەش لەپێشمانەوە و لەملاولامانەوە پاسەوانمان ناردبوو. هەروەها (بەل لی نۆ) و (سەیید)یش، کە بەچاوتیژ ناسرابوون، لە ئێمە جیابوونەوە و لەپێشمانەوە دەڕۆیشتن و سەیری ڕێگەکەیان دەکرد. زەوییەکەیشی شاخاوی بوو. تا ماوەی پێنج سەعاتە ڕێگاش. سوارییەکی زۆرخۆش بوو.

لە سەعات نۆدا گەیشتینە لای (قاڵای سەلزی ـ قەڵای سەلزی)[١٦]، کە گەوڕێک بوو، (عەبدوڵلا پاشا)ی باپیری (فەتاح پاشای زەهاوی)، لەسەر شێوەی گەوڕی پەزەکانی (دەربەند ـ پایەگەی یاساوڵ) دروستی کردبوو. بەڵام ماوەیەکی زۆربوو چۆڵکرابوو.

لە یازدە و نیودا کاتێ گەیشتینە خانەکەی (قەسری شیرین)، سەیرمان کرد خەڵکەکەی شڵەژاوی هەڵمەتێکی ئەم دواییەی (ئەمانوڵلاخان) بوون. ئیتر گوندنشینە کلۆڵەکان، کە لە تورکمانەکانی (دەرگەزێن) بوون، کەوتنە گێڕانەوەی بەسەرهاتە دڵتەزێنەکانی خۆیان، کە چییان بەسەرهاتووە. وەک زانیشمان (خان ـ ئەمانوڵلاخان)، هەر چوار سەعاتە ڕێیەک لێمانەوە دوور دەبێ و لە ناوچەی پاشایەتی زەهاوی کورد[١٧] دایە و دەستی داوەتە دوژمنکاریی لەگەڵیاندا. لە سەوزەگیایەکی سەر بەرزاییەکدا، چادرەکەمم هەڵدا،

(١٥) فەرمانڕەوای میرنشینی (سنە)یە، لە کوردستانی ئێران.
(١٦) لە نەخشە تازەکاندا بە (سەبزی) هاتووە ـ ع.
(١٧) میرنشینی (زەهاو)، سەر بە پاشایەتی بەغدایە و دەبێ بەدوو بەشەوە: (دەرەنە)، یان (زەهاو). کێوەکانی ئەو ناوچەیە و دەشتی (باجەلان).

بەسەر (ئەڵوان)دا دەیڕوانی. میستەر (بەل لی نۆ) لە نزیکمانەوە چادرەکەی هەڵدا و کردییە ڕوانگەیەک. سەلیم ئاغا و پیاوەکانیشی، لە پشتمانەوە جێگایەکی کەمێک ناخۆشیان هەڵبژارد. پاسەوانەکانیش بەتفەنگەکانیان شتێکی وەک لیژنەی داری سەربەیەکەوە هەڵپەسێراویان دروستکردبوو. سەیید[١٨] و مەحموود و ئەوانی تریش، دوو دەستە پاسەوانیان پێکهێنا و بەدەنگێکی بەرز، ڕستەی (هەموو شتێک لەجێی خۆیدایەتی) یان دووبارە دەکردەوە، کەڕەناکەش نۆرە گۆڕینی پاسەوانەکانی ڕێک دەخست، کە دەنگەکەی لەو ناو شاخانە دەنگی دەدایەوە. ئیتر سەربازگەکەمان شێوە هەڵکەوتێکی سەربازییانەی ترسناکی بەخۆیەوە گرت. بەڵام بۆ بەختەوەریمان شتێکی وا ڕووی نەدا، پاڵەوانێتی خۆمانی تیا بنوێنین.

سێ سەعاتێک خۆم جیاکردەوە و خەریکی پیاسەی ناو ئاسەوارەکانی کۆشکی (خەسرەو ـ کیسرا)[١٩] بووم. وەک چاوەڕێشم دەکرد، وا دەرنەچوو. لە ڕاستیشدا ئەوەتەی لەم دواییەدا خەریکی سەردانی (تاقی کیسرا)م، خانووسازییەکم نەدیوە، هاوتای ئەم بێت.

ئەو ئاسەوارانەی ئێستا سەردانیان دەکەم، یەکجار تۆکمە و گەورەن و نەخشە و فراوانییەکەیان جوانییەکی وای تێدانییە. ڕێیشی تێناچێ شارێک لەم جێگایەدا دروستکرابێ. هەر چۆنێ بێت ئێرە (دەستجرد) نییە، بەڵکو یەکێکە لەو کۆشکە ڕاویانەی پاشاکانی ساسان، بۆ ڕاو تێی هاتوون.

بەلای گردەکە و لە پشتی خانەکەشەوە، وارشێکی چوارگۆشەم بەرچاوکەوت، لە قەڵا دەچوو. خانووی خڕخڕ لەدەوری بوون، ئەگەر بشێ وا بڵێین. لە دیوی ناوەوەی هێشتا

(١٨) مەبەستی لە (ئاغا سەیید)ە، واتە (المُنشيء البَغدادي) ـ ع.

(١٩) (خەسرەو پەروێز)ی شای فارسە (لە نەوەی ساسان) و کوڕەزای (کیسرا ئەنوشیروان)ە، کچی (موریس)ی ئیمپراتۆری هێناوە، کە بەلای زۆرەوە ڕەنگە پاڵەوانەکەی چیرۆکە خۆرهەڵاتییەکە بێت، کە بە (خەسرەو و شیرین)، یان (شیرین و فەرهاد) ناسراوە، ئەم کچە پاڵەوانەش سروودەکەی لەلایەن (جوزێف فون هامەر)ە وە لە شیعری شیرین دا کراوە بەشیعر، هەرکەسیش دەیەوێ لە تەواوی ژیانی ئەم پاڵەوانە و ئەو شیعرانە ئاگادار بێت، کە پیایدا هەڵدراوە، بڕوانێتە ئەو کتێبەی لەم دواییەدا لەلایەن خۆرهەڵاتناسێکی دیارەوە، بەناونیشانی (مێژووی شیعری عوسمانی)ی نووسراوە.
بەڵام ئەو شارەی گوایە دەڵێن (کیسرا پەروێز) لەبەر خاتری (شیرین) دروستی کردووە و بەناوی ئەویشەوە ناوی ناوە، وا باسکراوە کە جێگەکەی لەنێوان شاری (حەلوان) و (خانەقین)دا بێت. واش دەگێڕنەوە کە (کیسرا) بە (شیرین)ی وتووە: پاشایەتی شتێکی نایابە، ئەگەر تا سەربێ. ئەویش وەڵامی داوەتەوە: ئەگەر پاشایەتی ئەوەی نەمر بهێشتایەتەوە، کە پێی گەیشتووین ـ خاریچ.

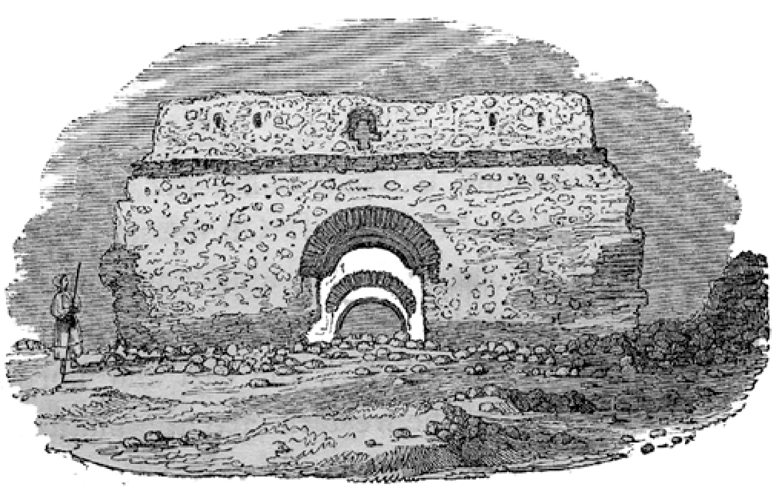

قەسری شیرین

چاک بوو. پێوەری بچووک و لە ڕەحەتی دەمەونخوون دەچوو. شێوەی خانووسازییەکەیشی لە ئەستوورترینی ئەوانەبوو، کە تا ئێستا دیبوومن. وا دیاربوو دروستکردنەکەی بریتی بووبێ لە بنچینەیەکی خشتی ئەستوور و لەسەر ئەمیشەوە خڕکە بەردی گەورە، کە بەبێ گوێپێدان و ڕێکخستنێک لەسەر یەک کەڵەکە کرابن.

لە گۆشەی باشووری خۆرئاوادا، لەسەر چەمێک شوێنەواری پردێکم بەرچاوکەوت، لەسەر هەمان شێوەی ئەستوور دروستکرابوو. دە دەقیقە ڕێیەک لەو شوێنەوە دوورە، کە پێی دەڵێن شار. پێش ئەوەش بیگەیەنێ، بەلای چەند زوورگێکدا تێپەڕبووین، لە چینی سنووری هاوتەریب، لە تەموخ پێکهاتبوون. هاوڕێکانم هەوڵیاندا ڕازی بم، کە ئاسەواری خانوو بووە. ئەوەیش سەیربوو هەرشتێکیان بدیبایە، بەلایانەوە سەیربوو، چونکە بە وشەی (سەیرە...) هاواریان بۆ هەر گردێکی توورەکەڕێژی بێ بایەخ دەکرد، کە دەکەوتە بەرچاویان و هەندێ جاریش دەیانوت هەرگیز خانووسازییەکی تری لەم بابەتە، لەم ڕۆژگارەدا دروست نابێتەوە.

بەڵام شارۆچکەکە لە جێگایەکی ناڕێکدایە، کە پێوانەکەی هەر میلێک دەبێ، چوار دەروازەی هەیە. ئێستا ئەوەی لای باکوورییانەوە لە هەموویان چاکترە. وا ئێستاش بەگوێرەی ئەو دیدەنییەم بۆ ئەم ئاسەوارانە خەریک دەبم باسێکیان بکەم:

یەکەمین شتێک، دوای تێپەڕبوون لە وارشەوە (١٥ پلە) بەلای باکووری خۆرئاوادا و

ئەوەی ناوی دەنێم: قەڵا. خانوویەکی چوارگۆشە بوو، کە ڕووی دەکردە هەر چوار لا سەرەکییەکە، درێژایی هەر لایەکی ٥٣ پێ بوو. بەڵام بەرزاییەکەیم بۆ نەپێورا، کە ڕەنگە هەر چل پێ بێت. لە هەرلایەکیشیدا دەروازەیەکی سەر گومەزیی هەبوو، کە پەنچەرەیەکی بچووک لەسەرەوەی بوو. بەڵام بنمیچەکەی، کە دیاربوو ئەویش گومەزیی بوو، تێکچووبوو. خانووەکەش وەک باسم کرد زۆر ئەستوور دروستکرابوو، بەچینی خشتی سووری ئەستوور داپۆشرابوو. چوار دەوری دەرگا و پەنجەرەکانیش هەر لەم خشتە بوو. هەندێکی هەر لە شوێنی خۆی دیاربوو. لە تەنیشتەکانی باشوور و باکوور، گۆڕەپانی چوارگۆشەی بچووکم بینی، لە تەنیشتەکانییەوە ژووری بچکۆلەی ڕووخاو هەبوون. لای خۆرهەڵاتیشەوە ئاسەواری خانوویەکی درێژکۆلەم بینی، ژوورێکی بچووکی لەناودا بوو، ئەویش هەرلەوە دەچوو، بنمیچەکەی گومەزیی بووبێ.

بەڵام کەلاوە سەرەکییەکانی پێشەوەی ئەم خانووەی، کە ئاسەوارەکانی (دارا)ی بەیاد دەهێنامەوە، لەناوجەرگەی شاردا دروستکرابوون، وا دیاربوو کاتی خۆی سەکۆیەکی پان بووبێ و گومەزی بەسەرەوە بووبێ و بەشبەش کرابێ بەڕاڕەوی تەنگەبەر و ژووری بچووک بچووکەوە. لەلای خۆرئاوای بەری باشوورەوە، شێوە داڵانێک هەبوو، دەچووە سەر دوو دەروازە. ئەم داڵانە لەهەردوو سەریەوە، لە بەری لای باکوورەوەی، ئاواڵابوو. دەچووەوە سەر ژووری بچووک و ژووری گەورەی تاک تاک. بەلای زۆرەوە پێم وایە کاتی خۆی هەربەشێک بووبێ لە سەکۆکە، یان لە شۆستەکە. بەلای خۆرهەڵات و باکوور و تەنیشتی خۆرهەڵاتی، ڕووی خۆرئاوایدا خانووەکە تەواوبوو، هیچی کەم نەبوو. لە هەردوو لایشییەوە جووت جووت پلیکانە هەیە،کە بە کۆڵەگەی سەر شۆستەکە ڕاگیراون و زۆر بەئاشکرا دیارن، بەپێی بۆچوونم، درێژایی هەر ڕوویەکی، لە دوو سەد پێ زیاتر نابێ و بەرزاییشی، لە هەشت، تا دە پێ دەبێ، ئەمەش بەرزترین بەشی ئەم ئاسەوارەیە کە ماوەتەوە. شێوەی خانووەکەش لە هەموو بەشەکانیدا وەک یەک دروستکراون.

لەبەردەم دەروازەی لای خۆرهەڵات و بەدرێژاییەکەی، وارشێکی درێژم دییەوە لە خڕکە بەرد و وشکە کەڵەک هەڵچنرابوو. ئەو گۆڕەپانەش کە دەکەوتە نێوانییەوە، ئێستا کرابوو بە کشتوکاڵ. لە سەرەتادا گومانم لەوەکرد، کە ئاخۆ ئەم گەوڕە، کۆن بێت، یا نوێ! بەڵام هەموو ئەوانەی لێرە ئامادە بوون، سەلماندیان کە کۆنە. بۆیە منیش کەوتمە سەر ئەو بڕوایەی کە شوێن حەوزی ئاو بووە و لەبەردەم کۆشکەکەدا دروستکراوە. وارشی لای بەری خۆرهەڵاتیشی، حاڵی زۆرباش بوو. بەڵام لە هیچ ڕوویەکییەوە شوێنەواری قولیپم نەدی.

لەوە دەچێ کاتی خۆی ئەمە هەر گەوڕێکی ئاسایی بووبێ، بێ شوێنی بەرگری. بەڵام دەروازەی دەرەوەی بریتی بوو لە دەروازەیەکی دوو تاکیی، کە کاتی خۆی شتێکی گومەزیی بەسەریانەوە بووبێ. لە تەنیشتی هەر یەکێکیشیانەوە ژوورێک هەبوو، کە دیارە ئەوانیش سەرەکانیان هەر گومەزیی بووبێ. وارشەکەش هەمووی، بەبەردی تەمۆخی شێوە درێژکۆلەیی، دروستکرابوو، پێچەکانیشی لە بەردی گەورە و تەموخ دروستکرابوون.

پانایی هەر دەرگایەکیان پازدە پێ و سێ گرێ دەبێ. پێدەچێ بەرزاییشی، لەو جێگایانەوە کە ئاسەواریان بەسەردا نەڕووخاوە، بگاتە بیست پێ.

دوو وێنەی هێڵکاریی ئەم دوو ئاسەوارەم کێشا، بەپێی خەملاندنی گشتیی هێڵی پانایی (قەسری شیرین)، ٣٤ پلە و ٣٠ دەقیقە و ٣٩ چرکە، بەلای باکوورەوەیە.

پاش ئەوەی شەوێکی زۆر ساردمان بەسەربرد، ڕۆژی دوایی ڕوومان کردە ئاسەوارەکانی (حۆش کەڕوو)، کە تا ئێستا هیچیان لەبارەوە نازانرێ و کەوتۆتە سنووری پاشایەتی (زەهاو)ی کوردەوە، کە لە (قزیل ڕەبات)دا ئاماژەم بۆکرد. سەرەڕای سەرماش، لەگەڵ شەفەقدا هەستام و کاتێ خەریکی چادر لوولکردن بوون، چووم چاوێک بەو ئاسەوارانەدا بگێڕم، کە دوێنێ ئێوارە لە یادمان چووبوون. ئەم ئاسەوارانە لەبەری لای خانووەکەوە دەکەوتنە پشت قەڵاکەوە و لەسەر بەرزترین شوێنی ئەم جێگایەوە، بەتەوێڵی ئەو گردەوە بوون، کە بەسەر خانەکەدا دەیڕوانی. ئەم گردە لەسەرەوەی خڕبوو. بەهەر چوار دەوریا وارشێکی سەرتاسەری دروستکرابوو، کە ناوبەناو دەلاقەی تێدابوو. بەخشتی سووری ئەستووریش دروستکرابوو. تۆ بڵێی ئەمە دەبێ هەر (دەخمەی فارسی)، واتە ئەو جێگایە نەبێ، کە تەرمی مردوویان تێدا دانابێ؟! زوورگەکانی دەوروبەریش گەچۆڕبوون و لە هەندێ جێگاشدا خاکەکەی سوور و شۆرەکات بوو. لەخوار گرد و خانەکەوە، شوێنەواری بناغەی کۆنینەم دییەوە. بەڵام دڵنیام کە ئەمە شارەکە نەبووە، بەڵکو کۆشکێکی ڕاوە، هەروەها بڕواشم وا نییە، کە جگە لەو کۆشکەی باسمان کرد، هیچ خانوویەکی تر، لە ناوەوەی وارشەکەدا هەبووبێ.

لە حەوتدا سواری ئەسپەکانمان بووینەوە و بەناو کۆمەڵە زوورگێکی چۆڵەوانی و ترسناکی نێوان ئەو خێڵە کوردانەدا تێپەڕبووین، کە لە خێڵەکانی لای (ماردین) پێشکەوتووتر بوون[٢٠].

(٢٠) میستەر ڕیچ و خێزانەکەی، لەکاتی مانەوەیاندا لە (ماردین)، لە گەشتێکی تریاندا بووە، لە بەغداوە بۆ ئەستانبوڵ، کە تووشی دەردەسەری، بەڵکو تووشی کوردە ڕەوەندەکان بوون، کە لە قەراخ شارەکە هەڵیاندابوو. ئەوانە خەڵکێکی ئاژاوەچی و لە یاسا بەدەر و کەتن گێڕن ـ خاریچ.

تووشی گەلە حوشترێکی (میر)ی کرماشان بووین. هەروەها تووشی چەند کۆمەڵێکیش لە خێڵاتی (زەنگەنە) بووین، بەخۆیان و خێزانەکانیانەوە. بەلای هەر کۆمەڵە کوردێکدا، یان هەوارەکانیشیاندا تێپەڕبووینایە، سەلیم ئاغا پێی دادەگرت کە دەبێ سەربازەکانمان کەڕەنا بژەنن، گوایە ئەمە (هەیبەتلی)یە!، واتە سام و بیمی ئێمەی پێ زیاد دەبێ. لە ڕاستیشدا من ئەوەت بۆ دەسەلمێنم، کە ئەگەر پەنجا سەربازی تری تازەشمان لەگەڵدا بوایە، ئەوەندەی کەڕەناکان سام و بیمی پێ زیاد نەدەبوو. کوردەکانیش خۆیان ئەوەیان سەلماند، کە بەو کەڕەنایانەوەی لەگەڵمن، منیان وەک (ئێلچی)، واتە (باڵیۆز) ناسیوە. بەتایبەتی ئەوانەی کە پێشتر هەردوو ژەنراڵ (ماڵکۆڵم) و (بارمۆف)یان ناسیوە. لە باسی (بارمۆف)یشدا دەڵێم کە پیرەمێردێکی کوردی کەمانچەژەن، سەمایەکی بۆ ژەندم، دەیوت لەو تیپە مۆسیقاییەوە فێربووە، کە لەگەڵ(بارمۆف)دا بوون.

بەڵام لە باسی کەڕەنادا دەڵێم لە (حۆش کەڕوو)، وا ڕێکەوت ئەسپەکەم خرۆشا و هەستایە سەر پاشووی و هێرشی بردەسەر ئەسپێکی نزیک خۆی و ئەویش هەروەک ئەمی کرد. ئیتر بەوهۆیەوە کەڕەناژەنەکە، (کە لەنێوان هەردوو ئەسپەکەدا وەستابوو)، کەوت بەسەر ئەو داروبەردە بڵاوەی ئەو ناوەدا و ئەوانەی لەگەڵم بوون، پێیان وابوو کاسەی سەری هەڵتەکیوە، بۆیە پیرۆزبایی سەلامەتییان لێدەکرد، کەچی ئەو وتی: خەمی سەرمم نەبوو، بەڵکو بیرم لە کەڕەناکەم دەکردەوە، کە پێم بوو، نەک بقووپێ، بەڵام باش بوو تێک نەچوو.

لە نۆ و نیودا گەیشتینە (حۆش کەڕوو). ئەو ڕێگایەش بۆی دەچوو پێچاوپێچ بەناو زوورگەکاندا تێپەڕ دەبوو. بەڵام سەمتی گشتی ڕێگەکەمان لە باکوورەوە (٨٠) پلە، ڕووەو خۆرئاوای (قەسری شیرین) بوو. حۆش کەڕووش هەڵکەوتی وەک هەڵکەوتی (قەسری شیرین) وایە و زۆر لەیەک دەچن، بەڵام لەو داڕووخاوتر بوو، ئەمەش وای بۆ ئاسان کردین، کە بتوانین وێنەیەکی هێڵکاریی بکێشین. لێرە هەندێ کوردی (بتاڕەوەند)ی سەر بە میری کرماشانمان بینی، جوانییان بێ ئەندازە بوو. گورجوگۆڵ و ڕەوشت بەرزیش بوون. ئیتر دۆیەکی بەتام و پەنیری تەڕیان بۆ هێناین و پێش پشکنینی ئاسەوارەکان، ژەمێکی بەتامان لێ خوارد.

ئاسەوارەکانی (حۆش کەڕوو)، پێشەکی بریتین لە وارشێکی بەردینی نارێک، کە شێوەی کەندولەندی بەرزونزمی زەوی هەیە. ئەوەندەی وارشەکانی (قەسری شیرین) درێژ نین، بەڵام هیچ کەلاوەیەکیان لەناوەندا نییە. لە دووریی سەد یاردەیەکەوە بەلای

خوارووداْ، ئەو خانووە هەیە، کە بەتایبەتی بۆ دیتنی هاتووم و پێی دەڵێن (حۆش کەڕوو). هەندێ لە کوردەکان دەڵێن ئەو جێیە بووە، کە (کیسرا) ئەسپەکانی تێدا لەوەڕاندووە و بەجۆگەیەکیشدا شیری بۆ جوانووەکانی هێناوە، کە بەردێکی زۆری بۆ کونکراوە و هێشتا شوێنەواری هەندێکیشی، نیو سەعاتە ڕێیەک لەولای (قەسری شیرین)ەوە هەر ماون. بەڵام ئەوەی نەهێنا بچینە سەریان. بەڵام کوردە (بتاڕەوەندەکان) کە لەگەڵماندا بوون، دەڵێن (حۆش کەڕوو)، کاتی خۆی کۆشکێک، یان قەڵایەکی (شاپوور) بووە. شێوەی خانووسازییەکەیشی لەوەی (قەسری شیرین) دەچوو، چونکە حاڵی باشتربوو. بۆیە چاکتر بۆمان ڕەخسا لێی بکۆڵینەوە و تێی بگەین، وەک چۆن لە (قەسری شیرین) کردمان.

(حۆش کەڕوو) وەک ئەو خانووە وایە کە پێشتر باسمان کرد و بریتییە لە بنمیچێک، کە بەکۆڵەکە ڕاگیراوە و هەندێ هۆڵی بچکۆلەی گومەزیی پێکهێناوە، کە لە ژێرزەمین و ژێرخان دەچن. لەم سەردەمەشدا بۆتە حەشارگەیەکی بەناوبانگ بۆ داڵدەدانی چەتە و ڕێگر. باشترینی ئەم ژوورانەش ئەوەیان بوو، کە دەکەوتە بەری لای باکوورەوە. دووکەڵی ئاگری ئەوانە ڕەشی کردبوو، کە لە وەرزی زستاندا تێی دێن. شێوەی ئەم بنمیچەش، لەهەر چوار ڕووەکەیەوە درێژکۆلە بوو...

کەوتمە پێوانەکردنی بەری لای سەرووی، سەیرم کرد سێ سەد و چل پێیە، بەو خانووەشەوە کە دەکەوێتە لای باکوورەوە. بەرزاییەکەیشی پازدە پێ و نیوە و پانایییشی لە سەرەوە بۆ خوارەوە، نیو ئەوەندەی درێژاییەکەی دەبێ، لە خۆرهەڵاتەوە بۆ خۆرئاوا. لەوسەری بەری خۆرئاوایشیەوە، پاشماوەی خانووی ئەو کۆشکە هەیە، کە لە لێژاییەکەوە تێی چووین و سواریش دەتوانێ بازی لێوە بدات. لەهەر دوولای لێژاییەکەشەوە گۆڕەپانێکی بچووک هەبوو، لەسەریەوە ژووری گومەزیی هەبوو، خانووی کۆشکەکەش بریتی بوو لە کۆمەڵێک داروپەردووی ژووری بچووک، کە هەموویان بەخرکە تەمۆخ دروستکرابوون. ئەم تەمۆخانەش هەموو زەوی ئەو ناوچانەی تا دەشتی (بێن کۆدرە) داپۆشیبوو. لەوسەری خۆرهەڵاتی بەری لای باکوور و باشوور و لە گۆڕەپانەکەش و لە خوار بەری باشوورەوە، جووت جووت پلیکانە هەبوون. ئاغا سەییدیش پێی وتم ئەم خانووە، ئەو خانوانەم دێنێتەوە یاد، کە شای ئێران، لەهەر شوێنێ لەشکرکێشیی بکات، لەوێ لەمجۆرە خانووە دروست دەکات.

سەد یاردەیەکیش لەولاوە و بەلای بەری باکووری خۆرئاوادا، خانوویەکی سەیر هەیە، لە

دیوی پشتەوە پاڵی بەدیوارەکانی وارشەکەوە داوە. لەسەریشەوە ئاوەڵایە. بەرزایی دیوارەکانیشی لە دە پێ تێناپەڕن. ئەم خانووە لە سەرەتاوە بریتییە لە گۆڕەپانێکی سەر ئاوەڵا، تەنیشتی لای خۆرهەڵاتی، پێوانەکەی حەفتا پێ چوارگۆشە دەبێ و لە هەموو لایەکیشیەوە، کەوانە دەوریان دابوو. پاشان هەندێ ڕاڕەوی یەکجار تەنگەبەری تێدابوو، کە وا دیاربوو لە زۆربەشیاندا بنمیچەکانیان گومەزیی بووبێ. چونکە بناغەی گومەزەکانیان هێشتا هەر مابوون. لەپشتیشیەوە گۆڕەپانێکی سەر ئاوەڵای وەک ئەوەی یەکەمین هەیە، پاشان وارشێکی گەورەتر. لە باکووریشەوە دوو ڕاڕەوی تەنگەبەر، کە وارشەکەی دەرەوە ببووە سنووریان. ناشتوانرێ بوترێ ئاخۆ ئەم خانووە، لە ڕابووردوودا، هەمووی وەک بنمیچی کۆشکەکە، سەرگیراو بووبێ، یان نا! چونکە لە گۆڕەپانەکەدا داروپەردووی وام تێدا نەدی، کە بتوانرێ بوترێ لە بنمیچەکەوە کەوتۆتە خوارێ، بەڵام بەبێ هیچ گومانێک ڕاڕەوەکان بنمیچیان هەبووە.

هەر لەوێدا کۆمەڵەکەم دەمودەست وتیان ئەم جێگایە شوێنی نۆکەر بووە. لە ڕاستیدا نوقلانەی لەمە خراپتریشیان لێدەدا. خانووەکەش هەمووی بریتی بوو لە تەمۆخ. ئەوەیشی تا ئێستا دیومە، ئاسەواری ساسانییە، کە شوێن پەنجەیەکی وای لا جێ نەهێشتم نیشانەی سەلیقە و مەزنایەتییان بێت. گومانی گەورەم هەر ئەوەیە، کە ئەم ئاسەوارانە و ئەوانەی لە (قەسری شیرین) دیمن، هەر دەبێ کۆشکی ڕاو بووبن، یان باخچە، کە پاشاکانی ساسانی هەیان بوو. ڕەنگە ئەم خانووانە کاتی خۆی دیمەنیان قەبە و قووڵ بووبێ، کە نەخشی زۆریان تێداکراوە و بەزێڕکاری ڕازاونەتەوە. بەڵام بەم حاڵەیانەوە کە داڕووخاون، شتێکی وایان تێدا نییە جێی سەرسوڕمان بێت. جگە لەمانەش کە باسم کردن، ئاسەوارێکی تر لەم ناوەدا نین.

شەو، لە (حۆش کەڕوو) نەماینەوە، بەڵکو لە سەعات یازدەدا جێمان هێشت و بە دەشتی (باجەڵان)دا، کە دەکەوێتە سەرووی قەڵەمڕەوی زەهاوەوە، دەستمان بەڕۆیشتن کرد، کە تێدا توانیم هەندێ خاڵی جوگرافیایی گرنگ دیاری بکەم و هەندێ گرێش بکەمەوە، کە نەمدەتوانی بەئامڕازی تر، ڕوونیان بکەمەوە، بەتایبەتیش ڕەوتی سەرتاپای (دیالە).

ئیتر تا سەعات یەک، هەر بەسەر شاخەکاندا ڕێمان دەکرد، کە لەوێوە بۆ پێدەشتەکە شۆڕبووینەوە و لای ڕاستمانەوە ڕووباری (دیالە)مان لە دوورەوە بەدی کرد، کە بەپێچاوپێچ دەهات. لە ڕۆخەکەشیا گردێکی توورەکەڕێژمان بینی، پێی دەوترا:

(شیروانە). وەک دیاربوو دەشتەکەش مەزرایەکی باشی تێدا کرابوو. ئیتر لێرەدا ڕاژەی گڵ، لەچاو ئەو خڕکە بەردەدا زیاتربوو، کە پێشتر باسم کرد.

لە یازدە و چل دەقیقەدا گەیشتینە (بین کۆدرە)، کە گوندێکی گەورەبوو، هی (حەسەن ئاغا)ی سەرداری کورد بوو لە (باجەڵان)، کە بە هەڵەداوان خۆی گەیاندە چادرەکەم و بەم بۆنەیەشەوە جلوبەرگێکی جوانی میل میل زێڕینی لەبەر کردبوو، کە کەوڵێکی گرانبەهای بەسەردا لەبەرکردبوو. بەتورکییەکی ڕەوان دەدوا و میوان ڕاگرێکی گەورەبوو، ڕێگاشی نەدا لە گوندەکەیدا، پارە بەهیچ بدەم. گوایە ڕێبواری ئەوم، واتە میوانی تایبەتی ئەوم. شەوێش خەڵکی گوندەکە هەموو هاتنە دەرەوە و لەسەر ئاوازی دەهۆڵ و زوڕنا، هەڵپەڕکێی (چۆپی)یان سازکرد. بۆ زیاتریش دڵخۆشیکردنمان، (سەلیم ئاغا)شیان بردە ئەڵقەی هەڵپەڕکێکەوە. پێش سازکردنی ئاهەنگەکەش، حەسەن ئاغا سەردانی کردم و لەسەرئەوە ڕێکەوتین، کە (کەڵەک)ێک ساز بکات، بۆئەوەی بتوانین لە ڕووباری (دیالە) پێی بپەڕینەوە، کە لەم جێگایەوە نیو سەعاتە ڕێیەک دوور دەبێ[٢١].

ڕۆژی دواییش لە سەعات حەوتدا سواری ئەسپەکانمان بووینەوە. لێرەدا ماڵاواییم لە حەسەن ئاغای چاوساغ و زرنگ کرد و بۆ (خانەقین) گەڕایەوە. بەڵام من لەگەڵ سەرۆکی ئەم ناوچەیەدا ڕووەو (دیالە) بەڕێکەوتم و دوای سەعاتە ڕێیەک گەیشتینێ. ڕێگاکەشمان زۆنگاوبوو، ئاوی زیادەی ڕووبارەکە دروستی کردبوو. سپیدار و بییەکی زۆریشمان بینی. یەکسەر دوای ئەوەش لە گوندەکە دەرچووین، بەکۆمەڵە کەلاوەیەک گەیشتین، پێی دەوترا (قەتار تەپەسی)[٢٢]، واتە گردی کەو. دەیانوت گوایە کاتی خۆی (ئەنوشیروان)، هێسترەکانی لێرەدا دادەنا. بەدرێژایی ڕووباری دیالەش ئاسەواری خانوویەکی زۆرمان دەبینی.

هەر گەیشتینە ڕووباری (دیالە)ش، بەهاوکاری هەندێ عەرەب، ئەسپەکانمان بەمەلە لێیاندا. کەڵەکیش بۆ پەڕینەوەی خۆمان و کەلوپەلەکانمان ئامادە کرابوو. لەبەرئەوەش کەڵەکەکە بچووک بوو، ناچاربووین بەنۆرە پێی بپەڕینەوە.

ئەمەش وای کرد نزیکەی پێنج سەعاتێک دوای خستین. پانایی سەرەکی ڕووبارەکەش نزیکەی چوار سەد یاردە دەبوو. سەردارە کوردەکەش ئاگاداری کردین کە لە کاتی ئاو

(٢١) ماوەی نێوان (بین کۆدرە) و (زەهاو)، نۆ سەعاتە. لە (خانەقین)یشەوە یەکسەر بەڕێگەی چیادا، سێ سەعاتە. (بین کودرە)ش (٨٠ پلە) دەکەوێتە خۆرئاوای (حۆش کەڕوو)ەوە.

(٢٢) وەرگێڕ ئەم وشە تورکییەی بۆ ساغ نەکرایەوە. ڕەنگیشە وشەی (قەتارا)، لەبری (قەتێ) بەهەڵە هاتبێ. لەبەرئەوە ئەوکاتە وەرگێڕانەکەی ناکاتە (گردی کەو). قەتێش لە زمانی تورکیدا (باغرتلاق)ە ـ ع.

هەستاندا پانایییەکەی دەبێتە میل و نیوێک، جگە لەوەش کە دەڕژێتە ئەو زونگانەوەی کە باسکران. لۆکە و تووتنم بینی، لە زەوییەکەی تەنیشتمانەوە کرابوون. عەرەبەکانی خێڵی (بن عجیل) و (ئەلعەزە)ش لە ڕۆخی ڕووبارەکە هەڵیاندابوو. ئەو کەڵەکەش کە پێی پەڕینەوە، دەستکاری خەڵکی ئەم خێڵەی دواییان بوو. حەسەن ئاغا لە بەرامبەر پابەندییەکەیدا پارەیەک لە نێوان دووسەد و سێ سەد قروش وەردەگرێ. سەرەڕای ئەوەش کەڵەکەکە زۆر قایمیش نەبوو، بەڵام هەمووومان بەسەلامەتی پەڕینەوە. ڕووبارەکەش ئەوەندە خوڕبوو، دەتوت ئەو ئاوەیە، کە لە خەرتوومەوە فیچقە دەکات.

ئەحمەد ئاغاش[٢٣] هەر ئەوەندەی بیری لەوە کردەوە، کە بەوجۆرە دەپەڕینەوە، ترسی لێ نیشت. ئیتر کاتێ هەمووومانی بینی بەسەلامەتی پەڕینەوە، دەستی بەگریان کرد و وتی: (ئاە. گەورەم، دەموت چاکتر وایە پێنج ڕۆژ ڕێ بکەین، نەک لەم ڕووبارە ترسناکە بدەیت ـ ڕەنگە مەبەستیشی لە خۆی بووبێت). بەڵام (جیت ـ سنغ)[٢٤]، تا پەڕینەوە، هەر بیسمیلای دەکرد و دەیوت: بسم الله الرحمن الرحيم... بسم الله الرحمن الرحيم...

لە یەک و نیودا لەوبەری ئاوەکەوە سواری ئەسپەکانمان بووینەوە. سەرەتا بەسەر زوورگێکدا سەرکەوتین، پاشان داگەڕاینە زەوییەکی لیتەیی و هەندێ لەو زەوییانەی کە پێشتر ئاو داپۆشیبوون. ئیتر گەیشتینە گوندی (زەنگە باد)[٢٥] کە زێدی کوڕەکەی (کەیوانە) بوو[٢٦].

بەڵام خۆی لەوێ نەبوو، وەکیلەکەی لەوێ بوو. پیاوێکی بەڕەوشت بوو. لە دووریی سێ میلێکیش لە گوندەکەوە، لە ڕۆخی چەپی ڕووبارەکە و یەکسەریش لەژێر زوورگەکەدا، گوندی (دەکە)م بینی، کە لە (زەنگەباد)ەوە سەعاتە ڕێیەک دەبێ.

لە سەعات چوار و چارەکدا گەیشتین. حاکمەکەمان دی، وەک ڕەوشتی پەیڕەوکراو لەسەر سنووردا، چۆتە دەرەوە بۆ دزینی مەڕومالاٚت. باجی سالاٚنەی زەنگەبادیش (٥,٠٠٠) پێنج هەزار قرۆش دەبێ. بەهێڵێکی ڕاست لە ڕووباری (دیالە)وە، کە پێچاوپێچ، لەولای چەپمانەوە دیمان و کەمێک لەولاترەوە دەهات، گوندەکە هەر میلێک دوور دەبوو. ڕووبارەکەش لەو شوێنەوە کە لەتەنیشت (بێن کۆدرە)وە جێمان هێشت، ڕووەو خۆرهەلاٚت، بەنزیک گوندی (زەنگەباد)دا دەهات. گوندی (زەنگەباد)یش

(٢٣) یەکێکە لە نۆکەرەکانی میستەر ڕیچ.
(٢٤) یەکێکە لە نۆکەرەکانی میستەر ڕیچ، هندۆکی بوو، ببووە موسڵمان.
(٢٥) (٣٠ پلە) بەلای باشووری خۆرئاوادا.
(٢٦) (کەیوانی) نازناوی بان نۆکەر، یان (دوو ئەننا)یە، لە حەرەمی پاشای بەغدا ـ خاریچ.

مەڵبەندی ئەو هەرێمەیە و شارۆچکەیەکی پیسە، خەریکە چۆڵ ببێ، نیوەی زیاتریشی داڕووخاوە. وەک بەپاشماوەی ئەو مزگەوت و گەرماوەدا دەردەکەوێ کە سلێمان پاشای باپیری عەبدولڕەحمان پاشای سلێمانی، دروستیکردبوون. لەوە دەچێ پێشتر باشتر بووبێ. لە مزگەوتەکە لاماندا و بۆ یەکەمین جار ناوی (مەسیح)ی تیا هێنرا[٢٧]. لای باکوورەوە چەند سەد یاردەیەک لەولای گوندەکەوە، گردێکی توورەکەڕێژی شێوە چوارگۆشەمان بینی، پێی دەوترا (قەڵاٚن تەپەسی)، لە پاڵیشیا گردێکی تری توورەکەڕێژی لەو بچووکتر هەبوو، لە گردۆڵکەی ئاسەوارەکانی (بابل) دەچوو. ئەم دوو گردە خشتیان لێ دەرناهێنرێ، بەڵام لە تەنیشتی ئەولای گوندەکەوە گردی زۆر لێیە و هەموشیان ئاسەوارن. لەمانەیان خشت دەردەهێنرێ و پێیان دەوترێ (خشت کەن)، وا دیارە شوێنەواری شوێنێکی کۆنینە بێت.

بەهۆی ئەو زۆنگاو و ئاوە زۆرەوە، ئاووهەوای ئەم زەوییە نزمانە زۆر ناخۆشە. دوو میلێکیش لە خۆرئاوای (زەنگەباد)ەوە، گوندێکی وەک ئەم هەیە، پێی دەوترێ (مەنایتوە)[*]، دارخورمای تێدایە و ئاووهەواشی بەشێوەیەکی تایبەتی ناخۆشە. لەم هەرێمەدا چەندان گوندی تری تیایە، کە بریتین لە کۆمەڵە کۆڵیتێکی قوڕینەی پیس، کە سەریان بە قامیش داپۆشراوە.

ئەمڕۆ قرچەی گەرما زۆر بێزاری کردین و دوای سێ سەعات ڕێکردن، هەستم کرد لەوە ماندووترم، کە دە سەعاتە ڕێ، ڕێم کردبێ.

پێش سەعات چوار، زەنگەبادمان جێهێشت و لە نۆدا گەیشتینە (کوشک زەنکی)، کە بەلای زۆرەوە هی ئەتابەگەکانە. پێشیان وتین هەندێ کەلاوەی تێدایە. بەڵام سەیرمانکرد بێ بایەخن و بریتین لە لەتە خشتی ئەستوور و بنچینە گڵێکی خشت، لەسەر گردێکی توورەکەڕێژی خڕ. ئاگاداریشیان کردین کە کەمێک لەولاترەوە ئاسەواری تر هەیە و مەڕمەڕێکی زۆری لێیە، بەڵام بۆ دیتنیان نەچووین.

ئەوەی خەڵکەکە دەربارەی مێژووی کەلاوەکانی ئەم ناوچانە دەیگێڕنەوە، بەشێوەیەکی گشتی لەنگەرگرتنێکی دەوێ. بەلای کەمەوە ئەوەی پێوەندی بەدوو سەردەمی مێژووەوە هاتووە، چونکە ئەمانە جگە لەسەردەمی (گاور ـ کافر) و سەردەمی موسڵمانەتی، هیچی تر نازانن، لەبەرئەمە زۆر کەم ئەو دوو سەردەمەی تێکەڵ دەکەن.

(٢٧) لەوە دەچێ میستەر ڕیچ خوی گێل بکات، یان نەزانێ پایەی حەزرەتی مەسیح، لای ئیسلام و موسڵمان چییە ـ ع.
(*) لە دەقەکەدا هەروا نووسرابوو. بەڵام دەبێ (مەینەتاوا) بێت ـ م.

گوندەکانمان لای ڕاستمانەوە جێهێشت و ڕوومان کردە (کفری سو)[28]، کە یەکێکە لەو چەمانەی لەم کێوانەوە بەرەو دەشتی (کفری) شۆڕدەبێتەوە و ئاوەکەی بۆ کشتوکاڵ بەکار دەبرێ. لە سەعات یازدەدا گەیشتینە ڕووبارەکە و سەیرمان کرد بنەکەی کۆمەڵە بەردێکی گەورەی تیایە و دوو و سێ جۆگەی ڕوون و جوانیشی تێدەڕژێن.

ئەو گـردانەی باسـمـان کـردن، لەسـەر ڕێمـان بوون. ئاوەڕۆیەکی زۆر و بەرینی ئەو چەمانەمان دین، کە لەو گردانەوە دادەگەڕان و ئێستا وشک بوون. پانتایی هەندێکیان دەگەیشتە چەند سەد یاردەیەک.

بەناو شاخەکاندا دەستمان بەڕۆیشتن کردەوە و لای ڕاستمانەوە (ئون ئیکی ئیمام)مان دی، کە چاووگەی نەوتی تێدایە و (کفری)ش سەعات و نیوێک ڕێگا لێرەوە دوورە، کە ئێمە کەمێک دوای نیوەڕۆ گەیشتینێ و گەرما پڕووکاندوومی و نەحەوابوومەوە، تا ئەو کاتەی ئەم بەسەرهاتەت بۆ دەنووسمەوە. ئەم دوو قۆناغەی دوایی کە بڕیمانن، بەهۆی ئەو گەرما بەتینەوە، زۆر سامناک و سەخت بوون. لەگەڵ ئەوەشدا لە سەعات دوازدە و نیودا گەیشتینە ئێرە. پیاوەکانیشم زۆر شەکەتن، بەڵام سوپاس بۆ خوا، من تەندروستیم زۆر باشـە، چونکە زۆر ئاگـاداری ئەوەبووم لەوە زیاتر خـۆم مـاندوو نەکـەم، کـە لەسـەروو توانامەوەیە.

هەر لێرە خۆمان کردەوە. هەمان ئەو جێگایەی لە سەفەرەکەماندا بۆ ئەستەمووڵ خۆمان تێـدا کـردەوە. کـاتێ درەخـتـەکـەی گـوێ جـۆگـە بچـووکـەکـەشم بینی، کـە لە سـەفـەرە نەمرەکـەماندا[29]، لەپاڵیـا نانی نیوەڕۆمـان خوارد، کولـّی گریانم هاتێ و خـەریک بووم بگریم.

شـارۆچکەی (کـفـری)ش لەوسـا داڕووخـاوتر و ژمـارەشی کـەمـتـرە، کـە تیـایدا بوون. خەڵکەکەش پێیان سەیربوو کاتێ ئەو گردە توورەکەڕێژەم ناسییەوە، کە بەر لە حەوت ساڵ دیبووم و لە چەند جێگایەکیشەوە لێی ورد ببوومەوە. لەم دواییەدا خەڵکەکە لە دووریی میلێک لەولای شارۆچکەکەوە چاووگی نەوتیان دیبووەوە.

ئەی تۆ! سازیت بۆ گەشتەکەمان بۆ کوردستـان؟ کاتمان نییە بۆ لەدەستدان. هەتاویش خـەریکە بمبـرژێنێ. قـایلیش نەبووم لە شـەودا سـەفـەر بکـەین. ئەمڕۆ گـەرمـاپێوەرەکـە، لە

(٢٨) (٣٠ پلە) بەلای باکووری خۆرئاوادا.

(٢٩) لێرەدا ئاماژە بۆ ئەو گەشتە دەکات، کە میستەر ڕیچ و خێزانەکەی لەو گەشتەیاندا لە بەغداوە بۆ ئەستەنبوڵ، کە بەسواری وڵاخ، لە ساڵی [١٨١٤ز ـ ١٨١٥ز] کردوویانە، (١٥٠٠) میلیان بڕیوە ـ خاریچ.

سەعات دوو و سێی دوای نیوەڕۆدا، لەناو چادرەکەمدا (٩٠ پلە) بوو.

ئەمشەو، یان سبەی، مەحموود بەگی بان نۆکەرەکەی کۆشک، جێمان دێڵێ و هیوادارم ئەم نـامـەیەمت بداتێ. هەندێ تەنگوچەڵەمـەی هەیە، بۆیە تێی بگە و بزانە پێـویسـتی بەکەسێک بێت، یارمەتی بدات. هاوڕێیەکی بەسزمانە و دڵیشی چاکە. لە چادرەکەمدا پلەی گەرما (٩٠ پلە) بوو.

کفری[30] ـ ٢٨ی ئادار

هەر ئێسـتا، کاتێ ئەو نامـەیەتم تیا وەرگرت، کە بەمێژووی **٢٣**ی ئەم مانگە، دوای ئاهەنگە خۆشەکەت نووسیبووت، بوومە بەختەوەرترین پیاو لە دنیادا. لەم ناوچانەشدا ئەوەندە تیژ تێپـەڕ دەبووین، بەڕادەیەک ئەو عـەرەبەی ناردبووت، کەوتۆتە پەیجـورم و منیش نازانم لەکوێیـە. تا لەم دواییەدا سـەلیم ئاغـا، لە جێگایەکدا دیبوویەوە و لەتەک پیـاوێک و نامـەیەکی ناسکدا بۆمی ناردبوو. بەمـەش بارێک چاکـەی تری هاوێشـتـە گەردنم، کە پێشـتریش هەر لە گـەردنمی ئاڵاندبوو. بەڕاستی واژەیەکی ئینگلیزیی شیاوم نەدییـەوە، شایستـەی بێ. لەبەرئەوە واژەیەکم بەکـارهێنا، هی خەڵکی (غال) بوو، وەرم گرتبوو.

بیـرم لەوە خێـراتر تێپـەڕ دەبێ، کە قـەڵەمـەکـەمی پێ ڕابگات. بەنامـەکـەشتـدا وا دەردەکەوێ پێش ئەم نامەیەشت، نامەیەکی ترت، لە وەڵامی ئەو نامەیەمدا بۆ نووسیوم، کە لە (بەعقوبە)ەوە بۆم نووسیبوویت. خۆ ئەگەر وابێ، ئەوا دەبێ (ئیسماعیل کۆسید) وەری گرتبێ و یەکسەریش دەینێرێ بۆ (ویللوک)، یان یەکێک لەو عەرەبانەی کە ڕەنگە هێـشـتـا لەم بیـابانەدا، هەر لە دووم بگەڕێ، یان ڕەنگە بەدیلیی کـەوتبـێـتـە دەست (ئەمانوڵلاخان) و کوردەکانی لای ئەو. ئێمەش چونکە ئەوەتەی لە (خانەقین) دەرچووین، بەو ناو شـاخ و دەشـتـەدا بەخـێـرایی بروسکە، ڕێ دەکـەین، زۆر بەگـران پێم دەگـەن و دەمـبـیننەوە. لەوە دەچێ خـۆم لە (خـانەقین) نقـوم کـردبێ و دووبارە لە کـفـری سـەرم هەڵدابێتەوە.

(مـیناس) پاکـەتێ بسکیـتی گـەورەشی لەگـەڵ نامـەکـەتدا ناردبوو. (کـوردئۆغلۆ)ی سەنگینیـش کاتێ پاکەتەکەتی کردەوە و ناواخنەکەی بینی، کە بەپەلە لە بەغداوە هاتبوو، لەجیاتی زەردەخەنەی گاڵتە پێکردن، سەرسامییەکی گەورە لە دەموچاویا دەرکەوت.

(٣٠) (کفری) بەتەواوی دەکەوێتە سەر ئەو گەرووەی کە بۆ کوردستان دەچێ و وارشێکیشی لە قوڕ هەیە.

لە هەمان ئەو شەوەشدا کە لای ئێوە گێژەڵووکە هەڵیکردبوو، لای ئێمەش کە لە خانەقین بووین، گێژەڵووکەیەکی هەمان جۆر، لە باشووری خۆرهەڵاتەوە هەڵیکرد. بەڵام هەر ئەوەندەی قەڵەمڕەوی پاشایەتی بەغدامان، لە خانەقین جێهێشت، بایەکە گۆڕا بۆ بایەکی باکووری خۆرئاوا. هێشتا دووبارە نەگەیشتبووینەوە سنووری (زەنگەباد)یش کە بای باشووری خۆرئاوا هەڵیکردەوە. دوای ئەویش ئەو قرچەی گەرما بەتینە دەستی پێکردەوە، کە بەرگەی نەدەگیرا. ئەمڕۆ پێوەرەکە (٨٩ پلە)ی تۆمار کردبوو.

ئەمڕۆ پیاسەیەکی خۆشم بەزەوییە ئەمیرییەکانی کفری دا کرد. چەند سەد یاردەیەک دەکەوتنە شارەکەوە، لەوێش لقە ئاوەکانی (کفری سو)ی سەرەکی هەن و ئەو گەرووەیە کە دوای ئەوەی زوورگە گەچۆڕەکانی دەوروبەری کفری دەبڕێ، دەچێتەوە سەر کوردستان. ڕووبارەکە لای سەرووی گردەکەوە، گردێکی بەرزی بەدووبەشی ستوونییەوە دەکرد، کە بەرزاییان دووسەد پێ دەبوو. ڕووبارێکی تریش هەیە، دەڵێن ئاوەکەی بەتامە و ئەگەرچیش لە کانییەکی ترەوە دێت، کە نیو سەعاتە ڕێیەک دوور دەبێ و بەسەر هەمان ئەو شوێنە چەوەلەیەدا تێپەڕ دەبێ و لای گردەکە بەیەک دەگەنەوە. ئەم دوو ڕووبارەش لەمجۆرە وەرزەی ساڵدا هەر بریتین لە دوو جۆگەی بچووک، بەڵام بەرێرەوە چەوەلە گەورەکەیدا، کە ئەو چاڵاییە بەرینەی داگیرکردبوو، بەڵگەی ئەوەبوو کە لە ئاوهەستانی لە ناکاویا زۆر سامدار دەبێ، بەجۆرێکە لە بەرزایی کێوەکانەوە گاشەبەردی گەچۆری وا لەگەڵ خۆیدا دێنێ، کە قورساییەکەی دەگاتە یەک تەن. لووتکەکەی بەرامبەر (کفری)ش ستوونییە و یەکسەر بەپێدەشتەکە کۆتایی دێت، بەڵام ئەوەندەی چیاکانی کوردستان بەرز نییە.

خەڵکەکەی ئێرە هەموو ستایشی زۆری ئاوەکەی (کفری) دەکەن و دەڵێن بۆ هەرس زۆر بەکەڵکە. دەبێ ئەمە هی ئەوە نەبێ، کە بەسەر ئەو زەوییانەدا تێپەڕ دەبێ، کە نیترات و گەچۆریان تیایە و ئەمانە وای لێدەکەن تایبەتمەندی سکچوون کەم بکەنەوە؟ بەڕاستی منیش هەستم کرد ئاوەکەی سووک و سازگارە و ئەو قورسییەی تیا نییە، کە لە نێوان بەردەڵانییەوە هەڵدەقوڵێ. چونکە ئەم ئاوە تامی نییە.

کۆمەڵێکیش لە لاقرتیجاڕەکانی (دەلی دومەن)، حەزیان دەکرد ئەمشەو هەندێ یاری لەبەرچاومان بکەن. وەک من بزانم ئەمانە قەرەجن و لە هەندێ هەرێمی ئێراندا بە (تەت) دەناسرێن و لە (بازکاری)یەکانی هیند دەچن. گاڵتەکانیشیان بریتییە لە هەندێ یاری ناشیرین، کە تورکەکان زۆریان حەز لێیە. بەڵام هەندێ موسیقاژەنی بەهرەوەریان لەناودایە.

ئەو عەرەبەی نامەکەت پیا ناردبوو، چاوەڕێی نامەکەی من دەکات، بۆئەوەی دوای تاوێک تاریک داهاتن بەرێگاکەی خۆیدا بگەڕێتەوە. بێگومان لەگەڵ ئەم سەفەرە نائاساییانەشدا ڕاهاتووە. بەڵام بەرنامەی ئێستام دیتنی خۆرگیرانی سبەینێیە، لێرە. ڕۆژی دواتریش بۆ بەغدا دەگەڕێینەوە و شەوێکیش لە (قەرەتەپە) دەمێنینەوە. بەمجۆرە ڕێگاکەمان بەچەند قۆناغێکی کورتەوە بەشکردووە، تا لە گەرمای ڕۆژانە ڕزگارمان بێت.

٢٩ی ئادار

ئەم بەیانییە، بۆ دیتنی گردە گەچۆڕەکە چوومە دەرەوە و تا سەر لووتکەکەی پیایدا سەرکەوتم. لەوێ سەرباری ئەوەش کە ئاسۆ لێڵ بوو، بەڵام بەقیبلەنماکەم هەندێ خاڵم دیاری کرد.

ئەو شاخانەی بەدەم ڕێوە بڕیمانن، لەخوار (کفری)یەوە بوون. ئەو ڕێگەیەش کە لە بەغداوە دەهات، لەوێدا دەیبڕین، دوای ئەوە ڕووەو بیابان دادەگەڕێ و لەو جێگایەدا کە لەپشت شوێنی (ئون ئیکی ئیمام)ەوەیە، نامێنێ. زنجیرەکەی لای (کفری)ش شەقارشەقار و کووڕ و ڕوو لە بەغدادن. لە دەوروبەری ڕێی لای (توزخورماتو)یەوە[٣١] چەند زنجیرەیەکی لەم بچووکتر هەن. شاخەکانی ئەم ناوچانە گەچۆڕن و گڵیان کەمە و لە هەندێ جێگادا کشتوکاڵیشیان تێدا کراوە. لە بەرامبەرەکانیشیانەوە، واتە لای باشووری خۆرهەڵاتی نشێوییەکەوە، لووتکەکانیان بریتین لە گڵ و بەرد، کە هەرەسی گەورە گەورەیان لێ داڕووخاوەتە ناو نشێوییەکەوە. زەویش بەرد و چەو دایان پۆشیوە و گەچۆڕیشیان تێکەڵە. لێرە گوڵە کێوییەکی یەکجار زۆر دەڕوێن، هەندێکیان بۆنیان خۆشە، وەک گوڵاڵە سوورە و گوڵی ئاڵی خاشخاشی جوان و کێوی و گوڵ ئەستێرەش، یان پەپوولەی ناو گژوگیاش بەسەریانەوە دەسووڕێنەوە.

بەپیتترین زەوی بۆ کشتوکاڵ لە ناوچەی (کفری)، کەوتۆتە (ئاسکی کفری)یەوە، چونکە زەویوزارەکانی دەوروبەری شارۆچکەکە، بەردێکی زۆری هەیە و بۆ کشتوکاڵی بەربڵاو دەست نادات. لە وەرزی بەهارەوە هەتا دوای دروێنەش، هەموو دانیشتووانی کفری، بەخۆیان و ماڵ و منداڵیانەوە دەچنە (ئاسکی کفری) و لە ڕەشماڵدا دەمێننەوە.

دوێنێ شەو لە باشووری خۆرهەڵاتەوە شەماڵێکی سازگار هەڵیکرد. ئەمڕۆش هەر

(٣١) (توزخورماتو)، لە (ئاق سو) پاراو دەبێ، کە ڕووبارێکی بچکۆڵەیە و لە کوردستان هەڵدەقوڵێ و بەئیبراهیم خانچیدا تێپەڕ دەبێ.

لەولایەوە، کردی بەگێژەڵووکەیەکی ناخۆش و خۆڵاوی، کە وام لێدەکات ترسی ئەوەم لێ بنیشێ کاری ڕوانگەکاری ئەمشەوم لێ تێک بدات.

ئەمڕۆ لە گەرمترین ساتەکانی ڕۆژدا، گەرما پێوەرەکەم لە چادرەکەمدا (٩٠ پلە)ی تۆمارکرد.

٣٠ی ئادار

ئەم بەیانییە، سەعات شەش و چل و پێنج دەقیقە، کفریمان جێهێشت. بەلای دوو شاخدا تێپەڕبووین (٢٢ پلە) دەکەوتنە باشووری خۆرئاواوە. کەمێکیش دوای هەشت، بەلای دوو گردی بچووکدا تێپەڕبووین، پێیان دەوتن (گردی ئیشان)، پاشان لە (کفری سو)ماندا، کە ئێستاکە وشک بوو. شوێن ئاوەڕۆکەی هەر چەوی تێدابوو. لێرەدا بەهۆی شۆرەکاتەوە، دەشتەکە سپی دەکردەوە، لە بەفر دەچوو. پێش سەعات دە گەیشتینە (چمن کوپروسی ـ پردی چمن)، کە پڕی بوو لە قامیش. بەرزایی قامیشەکان دەگەیشتە پازدە پێ. بەجۆرێک ئاوەکەیان داپۆشیبوو، نەدەبینرا، ئاوەکەش پڕبوو لە زەروو. بێگومان ئەو فەیلەسوفەی لە چامەکەی (ورد زورث)دا ناوی هاتووە، دەبێ لێرە کارێکی باشی بۆ خۆی بدیبایەوە. خەڵکەکەی ئێرە بەشی خوارەوەی ناوی قامیشەکەیان دەخوارد. بەلای هەندێ هەواری عەرەبدا تێپەڕ بووین، لە لەوەڕگەکاندا مێگەلیان دەلەوەڕاند.

نزیکەی سەعات و نیوێک، لای (چمن کۆپروسی) لاماندا، پاشان ڕووەو (قەرەتەپە) ١٥ پلە بەلای خۆرئاوادا، دەستمان بەڕۆیشتن کردەوە و بەدوو زنجیرە شاخدا تێپەڕبووین، دۆڵێک، یان چاڵاییەکیان دەکەوتە نێوانەوە. (قەرەتەپە) دەکەوتە لاپاڵی ئەوی دواییانەوە، کە لە دەوروبەری حەوت و چل و پێنج دەقیقەدا گەیشتینێ. قۆناغی ئەمڕۆ، حەوت سەعات بوو. ئەمڕۆ ڕەوە ئاسکێکی زۆرمان بینی. کە چووینە ناو شارەکەشەوە، لای چەپمانەوە گۆڕستانێکمان دی، چەند گومەزێکی بچووکی تێدابوو، وەک گوندێکی دەنواند.

ئەمساڵ (قەرەتەپە) دەبێ چل هەزار قرۆش بەدەوڵەت بدات. بەجۆگەیەک پاراو دەبێ، کە لە (دیالە)، لە ژوور (زەنگەباد)ەوە دێت. گرینگترینی بەروبومی لۆکەیە و گەنمەشامی، واتە دانەوێڵەی هیندییە. کەمێکیش مەرەزەی تیا دەکرێ.

دانیشتووانی (قەرەتەپە) دەڵێن تورکمانین و ئاخاوتنیشیان هەر بە تورکییە. هەندێ (عەلی ئیلاهی) و (ئیسماعیلی)، یان (چراغ سوێندرەن)یشیان تێدایە.

ئەمڕۆ، ڕۆژێکی ساماڵ و ساردبوو، لای باکووری خۆرئاواشەوە هەوا هەلی دەکرد و سازگار بوو. گەرماپێوەرەکەش (٨٢ پلە)ی تۆمارکردبوو.

٣١ی ئادار

ئەم بەیانییە، لە شەش و چل و پێنج دەقیقەدا سواری ئەسپەکانمان بووینەوە. ئەوەندەی نەخایاند، کە شوێنەواری کشتوکاڵ دیار نەما و چووینە دەشتێکی وشک و قاقڕەوە، کە هەرتەنیا هەندێ گژوگیای پەرتوبڵاوی تیابوو، ئیتر ئەوی تری زەوییەکی شۆرەکاتی خەست بوو، دەتوت بەفر دایپۆشیوە، ڕووەو باشوور، بەرەو پردی (نارین) ڕوومان نا، کە لە دەوروبەری سەعات هەشتدا گەیشتینێ. پردێکی چاکە و لەسەر شەش پایە و لەلایەن سلێمان پاشای بەغداوە دروستکراوە. پاش ئەوە ڕووەو باشوور بە (١٥ پلە) بەلای خۆرئاوادا ڕوومان کردە چیاکانی (حەمرین)، کە ئەمیان دەکەوتە لای ڕاستمان و «نارین»یش دەکەوتە لای چەپمانەوە. ئیتر هەر بە سەمتی باشووری خۆرئاوا، ڕووەو لاپاڵەکانی (حەمرین) ڕێمان کرد، کە لە سەعات دە و نیودا گەیشتینێ. بەشەکانی پێشەوەی لەبەرد و گڵ پێکهاتبوون و لەسەرخۆ بەرز دەبوونەوە و لە سەعات دە و چل و پێنج دەقیقەدا گەیشتینە سەرەوەی، کە بەرزترین شوێنی دەوروبەرمان بوو. ئیتر لێرە بە قیبلەنماکەم هەندێ خاڵم دیاری کرد. زەویوزارەکەی دەوروبەرمان، کە لە گوندەکەوە سەیرم دەکرد، دیمەنێکی دانسقەی هەبوو، چونکە زنجیرە زوورگەکانی دەتوت شاخی ڕووخاون و بەدوای یەکدا وەک شەپۆلی زەریایەک دەیاننواند، کە لە پڕێکدا شەپۆلەکان بەستبێتیان. ڕووباری (دیالە)ش کەمێک لەولای دەربەندەکەوە بەجوانیی دیاربوو، کە پێچاوپێچ دەهات و ئاوی (نارین)ی دەگرتە خۆی. کە چووینە پێشترەوە. تەمۆخەکان لەپێشمانەوە دەرکەوتن، کە هەموویان ڕووەو تەنیشتی باکووری چیاکان لاربوونەوە. پارچەپارچەی ئەم بەردە بەرجەستانەی زوورگەکان لە گەلێک جێگادا خڕ و پێچاوپێچ بوون، کە ئاوی زەریا هەڵی کۆڵیبوون و لووسی کردبوون.

لە جێگایەکی تر چینێک (طلق– Talc)م بینی و نموونەیەکیم لەگەڵ خۆم هەڵگرت. ئیتر زەوی هەمووی تەمۆخ و شاخەکانیش بەچەند زنجیرەیەکی زۆری هاوتەریب کۆتاییان دەهات، هەندێکیشیان تازە پێکهاتبوون، کە بەرزاییان لە زەوییەوە هەر دە، دوازدە پێ دەبوون. لەبەری لای باشووریشەوە زوورگی تری نارێک هەبوون، کە ڕووەو لای باکوور، بەرەو زەوی نزم دەبوونەوە. لەسەردەمی زوودا، پاشایەکی تورک، ڕێگایەکی تەنگەبەری

بەناو ئەم زوورگانەدا دروستکردبوو. وەک لە نووسینی هەڵکۆڵراوی سەر بەردەکەدا وا دیاربوو، سەرنجم دا و بەیادم بێ، ئەو پاشایە ناوی (حەسەن) بووە. شۆڕەکاتێکی زۆریش لەم ناوەدا بەپەرتوبڵاویی هەیە.

لە نیوەڕۆدا ئەم شاخە دیمەن ناشیرینانەمان جێهێشت. ڕێگاکەشمان کەمێک ڕووەو باشووربوو، ڕووی لای خوارووی شاخەکە دەکەوتە بەری چەپمانەوە. ئیتر (٤٠ پلە) بەلای خۆرهەڵاتدا، ڕووەو (ئەدەنەکۆی) کەوتینەڕێ، کە لە سەعات یەک و بیست دەقیقەدا گەیشتینێ. ئەم قۆناغە بەهەشت سەعات دادەنرێ. (ئەدەنەکۆی) لە (خالس)ەوە نزیکە و گوندێکی گەورەیە و لە (دیالە)ەوە نزیکە. کاتی خۆی لە ئێستا پێشکەوتووتر بووە. مزگەوت و منارەیەکی تێدایە و باجی ساڵانەی ئەمساڵیشی (٢٠,٠٠٠) بیست هەزار قرۆشە.

نوێنەرەکەمان خانوویەکی لەناو گوندەکەدا بۆ سازکردبووین، کە کرمێکی زۆری ئاوریشممان تێدا دی، سەرگەرمی کاری خۆیان بوون. بۆنەکەیشیان کارێکی زۆری لەسەرم کرد و ناچاربووم خانووەکە جێ بهێڵم و بچمە باخچەکە، کە چادرەکەمی تیا هەڵدرابوو. ئیتر هەستم بەحەسانەوەیەکی زۆرکرد.

خەڵکی ئەم شوێنە تورکمانن و شیعە و سوننی و چراکوژێنەوەن. تا ئێرە ئیتر ئاخاوتن بەتورکی دوایی دێت، چونکە لێرەوە تا بەغدا خەڵکەکەی بریتین لە جووتیار و گوندنشینی عەرەب. ئەمڕۆ بەدەم ڕێکردنمانەوە تووشی هەندێ عەرەبی هۆزی (مەهدەوییە)[٣٢]بووین.

هەر لە دەشتی (قەرەتەپە)ش تووشی هەوارێکی هۆزی (کورەوییە)ی عەرەب بووین، کە سەردارەکەیان بەمەبەستی یاوەری کردنمان وەک پاسەوانی شەرەف، بەخۆی و شەش سوارەی چەکدارەوە بەپیرمانەوە هات، بەڵام بەنەزاکەتەوە ڕەوانەم کردنەوە. گەرماپێوەرەکەش (٨٢ پلە)ی تۆمارکردبوو.

١ی نیسان

لە سەعات شەش و نیودا (ئەدەنەکۆی)مان جێهێشت و لە دوورەوە سەرنجمدا ڕەوەسوارەی سەیر جمەی دێت، بۆم دەرکەوت سوپای سازی کوللەیە و ئەو ناوەی بەڕەنگێکی زەردی بریسکەدار پڕکردووە. دوای ئەوەی کە گوندەکەمان جێهێشت،

(٣٢) وەک زانیم هەموو قەسابەکانی بەغدا، سەر بەم خێڵەن ـ پەراوێزەکە دوایی هات. ڕاستییەکەی (المهدیه)یە و لە هۆزی (قەیسی)یە، وەک (الکرویە) ـ ع.

گەیشتینە ڕووباری (دیالە) و ئیتر بەرێڕەوی ئاوەکەیدا ڕێمان گرتەبەر. لەسەر پانتایی ئاوەکەی، بەستی تەختەبەندمان دەدی، کە بە مەبەستی بەرزکردنەوەی ئاستی ئاوەکەی بۆ ئاوێژەکردنی ئەو جۆگە زۆرە دروستکرابوون، کە لە هەموو جێگایەکدا ڕێگەکەمانیان دەبڕی. ئیتر هەر بەسەمتی خۆرئاوا و ڕووەو (خالس) ڕێمان دەکرد، کە گەورەترین جۆگەیەکە تا ئێستا دیبم و لای چەپمانەوە تێپەڕ دەبوو. ڕووباری (دیالە)ش لەپشتیەوە بوو. بەلای مەرقەدی (سەیید موبارەک)دا تێپەڕبووین کە شوێنێکە بۆ زیارەتگە.

کەمێک دوای سەعات هەشت گەیشتینە (دەلی عەباس)، کە لێرەدا پردێکی خراپ لەسەر (خالس) دروستکراوە. گوندەکانی ئەم ناوەش یەک بەدوای یەکدا لە ئاسۆوە دەردەکەوتن. هەروەها گوندەکانی (خۆراسان)یش لەبەری ئەوبەری (دیالە)وە دەبینران. لە سەرەتادا ڕێگاکەمان (٥٥ پلە) بەلای باشووری خۆرئاوادا بوو، دوای ئەوە بووە (٢٠ پلە) بەلای باشووری خۆرئاوادا. لە سەعات دە و نیودا گەیشتینە (چوبوق)، کە گوندێکی پیسی عەرەبی بوو، پردێکی تێدابوو بەسەر جۆگەیەکی بچووکەوە. لە ناحیەی (سراجق)ەوە دەهات و لە (خالس) هەڵگیرابوو. ئەم جۆگەیە لەبەرامبەر (بویوک ئەبی سەیدا)دا دەڕژایە (دیالە)ەوە، کە ئەویش لە (دیالە)وە نزیک بوو. هەرچەند یاردەیەکیش لە (جوبوق)ەوە دوور دەبوو. کاری ئەم جۆگەیەش بریتییە لە بەکاربردنی ئەو ئاوە زیادەیەی لەکاتی ئاو هەستانی ڕووباری (دیالە)دا سەر دەکات و بەرزدەبێتەوە. ئیتر ئەوکاتە سنگی بۆ گێڕانەوەی تەوژمی ئاوەکە دەکاتەوە، کە ئەگەر ئەم نەبوایە، ڕووباری (خالس) زیانێکی زۆری پێدەگەیشت و هەموو زەویوزارەکەی دەوروبەری نقوم دەبوو، هەرچیش کشتوکاڵ بوو لەناو دەچوون. ئەوەش کە لە ئاوی (عوزێم)[٣٣] زیاد دەبێ، لای (جوبوق) دەڕژێتە ئەم جۆگەیەوە.

٢ی نیسان

بەدرێژایی ئەمشەو، ناچاربووین پاسەوانیێتی خۆمان لەو دزانە بکەین، کە ئەم ناوچەیەی پێناسراوە. بەیانی شەماڵێکی سازگار لەبەری لای باکووری خۆرئاواوە هەڵیکرد و هەوای

(٣٣) لە دەقەکەدا (Azemia) نووسرابوو، بۆیە گێڕامەوە بۆ (العظیم)، وەک مامۆستا (عباس العزاوي)یش ئاگاداری کردم ڕووباری (العظیم) هەڵناسێ، وەک نووسەر باسی کردووە، بەڵکو سێلاوی شاخی (حەمرین لەبەری (العظیم) لە جێگایەکدا کۆدەبێتەوە، پێی دەوترێ (ئەبو فراش). ئەگەر ئاوی (ئەبو فراش) زیاد بکات، دەڕژێتە سەر مەزراگەلێک و نقومیان دەکات. ئەوکاتە بەری (خالس) دەبەستێ و ئاوەکە ڕوودەکاتە هەمان ڕێڕەوەکەی خۆی، لە نزیک چەمی (چوبوق) و بۆ ئەوەش ئاوەکە سەرف بێت، دەڕژێتە (خالس)ەوە–ع.

گۆڕی. له سه‌عات پێنج و نیودا كه‌وتینه ڕێ و له‌وه‌ش گورجوگۆڵتر بووین كه هه‌بووین. ڕووی ڕێگاكه‌مان كرده (خان مصبح)، كه ده‌كه‌وته لای خۆرئاوامانه‌وه و به‌شوێن ڕێڕه‌وی (دیاله)دا ڕێمان گرته‌به‌ر، كه له نزیك چه‌پمانه‌وه به‌پێچاوپێچی ڕێی ده‌كرد.

له حه‌وت و چل ده‌قیقه‌دا گه‌یشتینه (خان مصبح)، كه له‌وێ بۆ قاوه خواردنه‌وه و دیاریكردنی هه‌ندێ جێگا به‌قیبله‌نماكه، دابه‌زین. له هه‌شت و نیودا خانه‌كه‌مان جێهێشت و كه‌مێك دوای سه‌عات ده (نه‌هره‌وان)ی جوانمان دی، كه (١٠ پله) ڕووه‌و باكووری خۆرئاوا ڕێی ده‌كرد. (خه‌رنابات)یش لای خۆرهه‌ڵاتمانه‌وه مێلێك دوور ده‌بوو. دوای سه‌عاته ڕێیه‌ك به هه‌ندێ جۆگه‌ی وشكی هاوته‌ریبی نه‌هره‌وان گه‌یشتین. له‌وێشه‌وه به‌لای مه‌رقه‌دی (سه‌یید موحسین)دا تێپه‌ڕبووین، كه مه‌زارێكه له‌سه‌ر جۆگه‌یه‌كی بچووك، كه له (خالس)ه‌وه دێت. له نیوه‌ڕۆدا گه‌یینه (توبراق قه‌لعه)، كه گردێكی چوارگۆشه‌ی تووره‌كه‌ڕێژه و له‌هه‌مان كاتیشدا پێی ده‌وترێ (مجیلیبه). كه‌مێكیش له سه‌ررووبه‌وه هه‌ندێ ئاسه‌وارمان بینی، كه هه‌ندێ كه‌سمان تێدا ده‌دین، خه‌ریكی خشت لێ ده‌رهێنانیان بوون و ده‌یان نارد بۆ به‌غدا بۆ چاككردنی باخه‌كه‌ی (یوسف به‌گ)[٣٤].

له‌سه‌ر هه‌ندێكی تریان جوغزێكی ناڕێك هه‌بوون. له‌وه‌ده‌چوون ئه‌وكاته‌ی ته‌ڕبوون، به‌په‌نجه كێشرابن. خشته‌كان ئه‌ستووربوون و له قه‌واره‌ی ئه‌وانه‌ی (بابل)دا نه‌بوون. ژماره‌یه‌كی یه‌كجار زۆریشیان لێره هه‌بوون. گومانی زۆرم ئه‌وه‌یه كه ئه‌م ئاسه‌وارانه (ساسانی) بن، چونكه زۆر له‌و ئاسه‌وارانه ده‌چوو، كه له (قالان ته‌په)ی (زه‌نگه‌باد) و ئه‌و گرده تووره‌كه‌ڕێژانه‌ی له‌م ناوچانه دیبوومانن.

له سه‌عات یه‌ك و چل ده‌قیقه‌دا گه‌یشتینه گوندی (ئه‌لحویش)، كه له ڕێگایه‌كه‌وه بۆی هاتین، هێشتا پیایدا نه‌هاتبوون. زۆربه‌ی بیابانی قاقڕ و كاكی به‌كاكی بوو. كه‌م تا زۆر، شتێكی وامان تێدا نه‌دی شایسته بێ. له مالۆسێكی كێویی، كه‌ته و زل زیاتر. كه شه‌ش به‌رازی تری به‌شوێنه‌وه بوو.

ڕۆژێكی خۆش و سازگاربوو، گه‌رماپێوه‌ره‌كه‌ش (٧٧ پله)ی تۆماركردبوو.

٣ی نیسان

له سه‌عات شه‌ش و نیودا (ئه‌لحویش)مان جێهێشت و له نیوه‌ڕۆدا گه‌یشتینه‌وه خانووی نشینگه‌یی له به‌غدا.

(٣٤) كوره گه‌وره‌ی پاشای به‌غدایه.